

Neil Cooke (ed.): *Journeys erased by time. The rediscovered footprints of travellers in Egypt and the Near East*. Oxford: Archaeopress, 2019. 350 pp. ISBN: 978-1-78969-240-2.

El present volum són les actes de la dotzena *ASTENE Conference* celebrada a la Universitat d'East Anglia (Norwich) el juliol de 2017. D'aquesta forma, la *Association for the Study of Travel in Egypt and the Near East* (ASTENE), fundada el 1997, consolida la seva interessantíssima proposta centrada en l'estudi d'aquells personatges que contribuïren amb els seus viatges al desenvolupament del nostre coneixement sobre el Pròxim Orient.

El volum s'obre amb l'article de Paul Starkey, on s'analitza el famós viatge que Benjamí de Tudela feu cap a l'Orient entre 1165 i 1171. Un dels temes més interessants que es planteja és la discussió al voltant de la finalitat amb la que el rabí navarrès va escriure el seu *Sefer Masaot*, destacant dues propostes principals: o bé es tractava d'una memòria personal del seu viatge a Terra Santa, o bé era un text que aspirava a servir com a guia de viatge per a tots els jueus que volguessin fer aquell trajecte. Això explicaria la insistència de Benjamí de Tudela en descriure les diferents comunitats jueves que trobà durant el trajecte, llocs on els seus correligionaris, en cas de necessitat, podien gaudir d'hospitalitat i seguretat.

Per la seva banda, Mladen Tomorad reconstrueix l'extraordinària peripècia del croat George Husz a l'Orient entre 1532 i 1541. Husz fou capturat per l'exèrcit de Solimà el Magnífic a la seva vila natal de Rasinja. Mentre va durar el seu captiveri, va aprendre àrab, va mirar d'escapar-se, el varen condemnar a mort, es va convertir a l'Islam, es va unir a l'exèrcit turc com a trompeter i, finalment, va obtenir la llibertat. El relat de les seves aventures es conserva en dos manuscrits (un a Viena i l'altre al Vaticà), un dels quals té la particularitat d'incloure un dibuix de Husz on probablement s'hi representa la gran piràmide de Giza.

La contribució de Hakan Yazar se centra en l'estudi del diari de Samuel Atkins, on descriu els seus viatges per la mediterrània entre 1680 i 1688 a bord de la fragata *Kingfisher*, que tenia la missió de protegir els combois comercials anglesos dels atacs dels pirates. El diari d'Atkins recull bàsicament descripcions de les comunitats europees amb les que es trobava, referències a les infraestructures comercials disponibles, breus notes històriques sobre els llocs que visitava, així com els diferents enfrontaments amb pirates que hagué de viure.

L'article de Caroline Simpson trenca la dinàmica dels tres primers, ja que no se centra en l'estudi de la figura d'un viatger sinó de la desapareguda Mesquita d'Amr, situada originàriament al costat del temple de Seti I a Qurna (Egipte). Gràcies a l'estudi de materials molt diversos, que inclouen, per exemple, els diaris d'excavació de Flinders Petrie, l'autora és capaç d'oferir un interessant registre històric d'aquella mesquita.

Per la seva banda, Sarah Shepherd proposa una original aproximació al tema de la conferència, ja que estudia la presència de soldats europeus, australians i neozelandesos a El Caire durant la Primera Guerra Mundial, als quals s'animà sovint a visitar les restes arqueològiques de l'Antic Egipte, llegant-nos nombroses fotografies, algunes de les quals es reproduïxen aquí.

Hélène Virenque i Sylvie Weens reconstrueixen amb detall la història de la denominada "Casa de França" a Luxor, casa que el 1831 hostatjà la delegació encarregada de transportar a Paris un dels obeliscs del temple de Luxor que Muhàmmad Alí Paixà regalà a Carles X. Allà també hi residiren altres personatges prou il·lustres com, per exemple, la novel·lista Amelia Edwards. Amb tot, la casa finalment fou enderrocada el 1881 per tal d'alliberar el sostre del sector sud del temple de Luxor, on s'havia construït.

Amb l'article de Heike Schmidt es reprenen els estudis biogràfics. El seu treball se centra en la figura d'Emil Brugsch, germà del també egiptòleg Heinrich Brugsch, i que avui en dia sobretot és

recordat pel seu paper en el descobriment i trasllat de les mòmies dels faraons del Regne Nou trobades a la Cachette Reial de Deir el-Bahari.

Sylvie Weens, ara en solitari, analitza la figura del fotògraf francès Victor Maunier. Weens reconstrueix el periple egipci de Maunier, que s'estengué de 1848 a 1868, i el qual està farcit d'episodis propis d'una novel·la. Així, fou l'amant de Mme. Bouvaret-Galli (qui inspirà el personatge de Mme. Bovary de Flaubert), regentà un dels primers estudis fotogràfics de El Caire, exercí com a prestador, descobrí abundant material arqueològic, fou el fotògraf de la família del valí Abbàs Hilmí I d'Egipte, estigué involucrat en el tràfic d'esclaus africans arran de la seva societat amb el príncep Muhàmmad Abd al-Halim, etc.

Seguint amb els estudis de caire biogràfic, Isolde Lehnert analitza la curiosa figura de l'alemany August Gorff i la seva relació amb Egipte. Seguint la tradició familiar, Gorff decidí obrir una cantina, però no ho feu a la seva Kassel natal, sinó a al-Ismailiyya. La cantina era freqüentada pels treballadors que estaven construint el Canal de Suez. Un cop finalitzada l'obra, però, el negoci resultà inviable i Gorff es traslladà a El Caire, on obrí una cerveseria, que amb el temps amplià fins a convertir-la en un hotel.

L'article de Lucy Pollard sobre Millicent Fawcett ens permet allunyar-nos momentàniament d'Egipte per tal de conèixer els quatre viatges que la líder sufragista britànica feu a Palestina durant la dècada de 1920. A més, es tracta de l'únic article en tot el volum on la protagonista és una dona.

Amb la contribució d'Ernst Czerny tornem a Egipte. El treball se centra en la tasca egiptològica del viatger i espia austríac Anton Prokesh von Osten. Així, Prokesh, que estava especialment interessat en l'estudi dels cartutxos reials, treballà en la reconstrucció d'una seqüència cronològica de la història de l'Egipte faraònic, un treball, però, que va tenir molt poca repercussió acadèmica.

El capítol de Boyo G. Ockinga estudia la figura de Somerset Lowry-Corry, segon comte de Belmore. Ockinga para especial atenció a la re-excavació que des de 1991 es porta a terme a la TT148 de Qurna, de la qual el comte de Belmore havia extret un gran sarcòfag de granit el 1817. Les noves dades obtingudes pels arqueòlegs han permès reconstruir de quina manera Belmore i els seus acompanyants podrien haver dut a terme aquella tasca.

L'article d'Andrew Oliver de nou té un protagonista col·lectiu. En aquest cas es tracta d'un grup de famílies nord-americanes que el 1874-1875 realitzaren un viatge pel Nil. El grup incloïa un conjunt d'astrònoms que volien observar, fotografiar i mesurar el trànsit de Venus. Alhora, aprofitaren l'ocasió per fotografiar també les tombes i els temples egipcis que visitaren durant el trajecte. A banda, Oliver constata que foren els homes els encarregats de fer les fotografies arqueològiques, mentre que les dones optaren per pintar aquarel·les i olis d'escenes quotidianes. Una interessant divisió de les tasques en funció del gènere...

L'extens article de Janet Starkey també trenca, a la seva manera, la dinàmica general del volum, ja que analitza la influència que exerciren en el descobriment d'Orient per part dels europeus les pintures que Jean-Baptiste Vanmour feu a Constantinopla entre 1671 i 1737.

El següent article, obra de Brian J. Taylor, també se centra en la figura d'un pintor. En aquest cas es tracta de Francis Smith i les obres que pintà a Constantinoble entre 1763 i 1764. Alhora, però, Taylor aborda també la controvertida figura de Frederick Calvert, baró de Baltimore i mecenes d'Smith. De fet, Taylor descriu amb detall les addiccions al sexe i a les drogues de Calvert, així com el seu interès en viatjar a Constantinoble per tal de conèixer i estudiar l'harem del soldà, i mirar de reproduir-lo a la seva casa d'Anglaterra.

Amb el capítol de Ronald E. Zitterkopf tornem de nou a Egipte per analitzar els viatges que Leo Tregenza va fer pel desert oriental a la dècada de 1950. Per desgràcia, poc abans de morir,

Tregenza va destruir els més de 50 quaderns de notes que conservava. Únicament es va poder salvar una petita part del seu arxiu, que es conserva al Museu Britànic, pel que, tal i com volia Tregenza, només disposem de les seves publicacions per tal de conèixer el contingut d'aquells viatges.

L'article de David Kennedy ens apropa a la missió que Henry Baker Tristram i Christian David Ginsburg van portar a terme al país de Moab el 1872, finançats per la British Association for the Advancement of Science. És obvi que l'origen d'aquella missió se situa en l'enorme interès que va generar el descobriment, pocs anys abans, de l'estela de Mesha, a causa de les ressonàncies bíbliques del text. Amb tot, la missió va estar farcida de durs enfrontaments entre els dos protagonistes, Tristram i Ginsburg, tal i com relata Kennedy amb detall.

El llibre es clou amb el capítol més extens de l'obra. Allà, Heba Sheta reflexiona sobre fins a quin punt els dibuixos, gravats i pintures dels artistes europeus del segle XIX reproduïen fidelment els monuments islàmics de El Caire. De fet, la comparació entre aquells treballs i les fotografies disponibles demostra l'existència de diferències significatives, fet que qüestiona el possible ús d'aquell material en futures restauracions o projectes de reconstrucció de monuments desapareguts.

Acabem el nostre comentari amb alguns apunts breus. Així, no podem deixar de constatar l'evident desequilibri geogràfic de l'obra, amb fins a onze dels divuit articles centrats exclusivament en Egipte, fet que fa que la resta del Pròxim Orient tingui una presència més aviat secundària. D'altra banda, em confesso incapaç d'entendre de quina forma s'han ordenat les diferents contribucions, ja que no semblen seguir un criteri cronològic, geogràfic, temàtic o alfabètic. Si hi ha un ordre que no he estat capaç d'entendre, demano disculpes. Es d'agrair, finalment, que el treball no inclogui tan sols protagonistes anglosaxons (tot i que són majoria), fugint així d'un dels vicis més odiosos de l'àmbit acadèmic actual.

En qualsevol cas, la innegable qualitat dels articles compilats per Neil Cooke fa que, més enllà d'altres consideracions, la publicació del present volum sigui, en essència, una molt bona notícia.

Jordi Vidal
Universitat Autònoma de Barcelona

R. Enmarch/V. M. Lepper (eds.), *Ancient Egyptian Literature, Theory and Practice, Proceedings of the British Academy 188* (Oxford, 2013), V-XV, 1- 299, ISBN 978-0-19-726542-0.

Die Publikation wartet mit den Papers zur Konferenz „Ancient Egyptian Literature: Theory and Practice“ auf, die vom 1-3 September 2006 am All Souls College/Oxford realisiert wurde. Der Inhalt besitzt folgendes Format:

V.M. Lepper/E. Enmarch führen einleitend in das Thema und den Band ein (1-8).

J. Barton rückt das Lesen von anonymen Texten ins Zentrum. Der „New Criticism“ setzt literarische Produkte als Kunstwerke voraus, die um ihrer selbst willen studiert werden müssen (12). Der Strukturalismus/Poststrukturalismus sieht den Text als fließende Einheit an (12). Die biblischen Sprichwörter können als Epitome von autorlosen Texten gelten (14).

Th. A. Schmitz trägt Überlegungen zur griechischen Literatur vor. Die Komödie „Die Frösche“ des Aristophanes kann zu den frühesten Beispielen für das zeitgenössische Lesen von literarischen Texten gezählt werden (29). In Athen hat ab dem 4.Jhdt. v. Chr. ein florierender Buchhandel begonnen, was für den Übergang einer mündlichen in eine literarische Kultur spricht (31). Die Epigramme können als geschriebene Form der Kommunikation gelten (37).